

Aan het college van burgemeester en wethouders
Coolsingel 40
3011 AD Rotterdam

Rotterdam, 7 maart 2023

Schriftelijke vragen Inzet algoritmes bij opsporing bijstandsfraude

Geacht college,

Eerder deze week publiceerden Vers Beton en Follow the Money naar aanleiding van een onderzoek in samenwerking met Lighthouse Reports en Argos een tweetal artikelen.¹² Beide geven duidelijk weer waar het tot 2021 fout ging bij de selectie van het oproepen van Rotterdammers die een bijstandsuitkering ontvangen voor heronderzoek in het kader van fraudebestrijding.

Aan de hand van schrijvende persoonlijke verhalen, het eerder in de raad behandelde rekenkamerrapport³ en zienswijzen vanuit de wetenschap op het gebied van computerwetenschappen en algoritmes vormen de artikelen duidelijke conclusies: “Het oude model discrimineerde bij het selecteren van personen voor heronderzoek en het is haast onmogelijk om dit niet te doen wanneer er algoritmes worden gebruikt om deze selectie te maken”.

GroenLinks Rotterdam maakt zich, niet voor het eerst, ernstige zorgen over de manier waarop algoritmes vormgeven aan de manier waarop mensen opgeroepen worden een zeer ingrijpend heronderzoek te ondergaan. Om deze reden stellen wij graag aan aantal vragen aan het college:

In het artikel is te lezen dat er in de oude situatie drie wegen waren om als Rotterdammer met een bijstandsuitkering geselecteerd te worden voor een heronderzoek; via een aselecte steekproef, themaonderzoek of via het risicomodel (algoritme).

1. Hoe worden op dit moment Rotterdammers met een bijstandsuitkering geselecteerd voor een heronderzoek? Is dit na het stopzetten van bovengenoemd risicomodel alleen nog maar op basis van aselecte steekproef of themaonderzoek?

¹ <https://www.versbeton.nl/2023/03/computer-zegt-vrouw-hoe-een-rotterdams-algoritme-jonge-alleenstaande-moeders-discrimineerde/>

² <https://www.ftm.nl/artikelen/algoritme-gemeente-rotterdam>

³ <https://rekenkamer.rotterdam.nl/wp-content/uploads/2020/11/R.P.20.06-gekleurde-technologie.pdf>

Uit de reactie van de gemeente op het onderzoek blijkt dat er wordt gewerkt aan een nieuw algoritme waarin geen variabelen gebruikt worden waaruit leeftijd, geslacht of nationaliteit afgeleid kunnen worden. Dit omdat is gebleken dat het eerder gebruikte risico-inschattingsmodel nooit vrij kon blijven van vooringenomenheid of schijn daarvan.

Werken met algoritmes is enorm risicovol, er wordt voorspeld op basis van historische gegevens. Dit zal altijd een zichzelf bevestigend patroon opleveren. Zoals Marlies van Eck, lid van de Rotterdamse adviesraad voor algoritmes (AAB), stelt in het artikel van Vers Beton: “Je krijgt een weerspiegeling van de groepen waar je de afgelopen tijd naar hebt gekeken. Dat kan problematisch zijn omdat je blijft doen wat je altijd hebt gedaan. Je blijft dus eigenlijk in een rondje draaien.”

In het artikel van Follow The Money is te lezen dat de gemeente Rotterdam, na kennis te hebben genomen van de bevindingen uit het onderzoek, als volgt reageert: “in de loop der tijd hebben we geconstateerd dat het risico-inschattingsmodel nooit 100 procent vrij kon blijven van vooringenomenheid of de schijn daarvan.”

2. Deelt u onze opvatting dat het werken met algoritmen objectieve en onvooringenomen dienstverlening in de weg staat? Zo nee, waarom niet?
 - a. Bent u bereid de ontwikkeling van het nieuwe risico-inschattingsmodel en het nieuwe algoritme te staken en enkel selecties voor heronderzoek te maken op basis van aselecte steekproeven en themaonderzoeken en daarbij in geen geval gebruik te maken van profielen zoals gedefinieerd in Artikel 4 van de Algemene Verordening Gegevensbescherming, Verordening (EU) 2016/679 gezien het hoge risico op discriminatie en de verregaande inbreuk op privacy?

In de Monitor Werk en Inkomen, 2^e tertaal 2022 (22bb006759)⁴ informeerde u de raad over het nieuw te vormen risico-inschatmodel en het algoritme dat hiervoor gebruikt gaat worden. Hieruit bleek dat de ontwikkeling niet voorspoedig liep en dat het ‘nog niet duidelijk [is] of we het nieuwe model binnen die [uitlegbare, transparante en vooringenomenheid voorkomende] kaders kunnen bouwen. Een update bleef uit in de Monitor, 3^e tertaal 2022 (23bb001293)⁵.

3. Kunt u duidelijkheid verschaffen over welke soort variabelen worden meegenomen in dit nieuwe algoritme en hoe deze worden geselecteerd?
4. Wat is de laatste stand van zaken betreffende de ontwikkeling van dit nieuwe model en het algoritme?
5. Kunt u toelichten hoe u het gebruik van risicoprofielen en ‘voorspelling’ van fraude of toekomstige fraude door middel van een algoritme verenigt met

⁴ <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/ebc7c486-943b-4b30-8a94-ecceed886387?documentId=e948d6e2-7c60-4fcb-9d13-2ab02813efaa&agendaltemId=f7612dc3-8fcd-4e10-99e2-22a0b34895b3>

⁵ <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/41d6c1ae-6253-4d70-9d1d-6eeb750c0d6b?documentId=b3c458a9-4213-4e68-980a-294135441079&agendaltemId=fc125998-afd3-41a3-8101-f6347596ebb7>

mensenrechten als het recht op privacy, het recht op non-discriminatie en het recht op gelijke behandeling?

6. Is het gebruik van risicoprofielen en ‘voorspelling’ van fraude of toekomstige fraude door middel van een algoritme verenigbaar met beginselen van behoorlijk bestuur, zoals dat de overheid beslissingen altijd dient te kunnen motiveren, en basisbeginselen van een rechtsstaat als de presumptie van onschuld? Zo ja, waarom?
7. Hoe gaat u erop toezien dat het nieuwe algoritme vrij blijft van vooringenomenheid?
8. Hoe verhoudt het antwoord op bovenstaande vragen zich ten opzichte van volgende uitspraak van Marlies van Eck: “Je kan niet van de overheid vragen: gebruik een algoritme, maar garandeer ook dat het niet discrimineert.”?
9. Als het nieuwe model niet binnen de uitlegbare, transparante en vooringenomenheid voorkomende kaders of in lijn met mensenrechten gebouwd en gebruikt kan worden, kunt u garanderen dat u het algoritme dan niet in zal zetten?

In de strategiebrief uitvoering participatiewet ‘Iedereen is nodig’ (22bb008320)⁶ zet u, in actielijn 5, duidelijk de lijn uit richting het handhaven van de rechtmatigheid van het verstrekken van bijstandsuitkeringen. In het artikel van Vers Beton werd beschreven dat Rotterdammers met een bijstandsuitkering die werden uitgenodigd voor een heronderzoek niet op de hoogte kunnen worden gesteld waarom (via welke weg) ze uitgenodigd zijn. De enige manier om dit te achterhalen was een hele specifieke aanvraag waarvoor ‘specialistische kennis’ nodig was.

10. Bent u bereid om uitgenodigden voor een heronderzoek in het kader van de participatiewet te informeren over welke selectiemethode ten grondslag heeft gelegen aan hun uitnodiging, ook na de eventuele invoering van een nieuw risico-inschattingsmodel wat gebruik maakt van een algoritme? Zo nee, waarom niet?

De artikelen schetsen een weinig rooskleurig beeld van de mate van vertrouwen in de menselijke maat die de gemeente, en specifiek cluster W&I hanteert. Uit Vers Beton: “Uit angst voor de afdeling Werk & Inkomen gaven ze ons geen toestemming om dit [of de persoon in kwestie geselecteerd is middels het algoritme] na te vragen.” Dit sentiment vinden wij begrijpelijk wanneer we lezen dat mensen wanneer ze niet direct op het gemeentekantoor hun pinpas overhandigen hun uitkering twee dagen wordt stopgezet, mensen moeten verantwoorden waarom ze geld pinnen om de boodschappen op de markt te betalen of schriftelijk bevestiging moeten tonen om een verjaardagscadeau in de vorm van 150 euro te bevestigen.

11. Herkent u dit sentiment en de angst tegenover de gemeente? En bent u bereid om acties te ondernemen om dit tegen te gaan? Zo nee, waarom niet. Zo ja wat voor acties?

⁶ <https://gemeenteraad.rotterdam.nl/Agenda/Document/deec7ac9-ad02-472d-a8ca-8561cd292ecf?documentId=edf3ac48-523f-4f61-916f-33e9804f7114&agendaltemId=b64fe0bb-9616-48c8-b4d8-28d811753815>

Tot slot stellen we graag een vraag over de totstandkoming van dit onderzoek en uw reflectie hierop. In het artikel van Follow the Money is te lezen dat de meegestuurde 'histogrammen' over de 315 variabelen in het algoritme gegevens bevatten van Rotterdammers. Ontdaan van direct identificeerbare gegevens, maar desalniettemin afkomstig van echte Rotterdammers.

12. Bestempelt u het meesturen van bovengenoemde histogrammen als 'data lek'? Hoe reflecteert u hierop?

We zien de beantwoording van de vragen met belangstelling tegemoet.

Met vriendelijke groet,

Larissa Vlieger
GroenLinks

Marvin Biljoen
GroenLinks